

pravice predvojnih lastnikov so prenehale veljati, v podjetju pa sta bila zaposlena do upokojitve. Leta 1947 je vlada Ljudske republike Slovenije ustanovila gospodarsko podjetje republiškega pomena z nazivom Industrijski servis Maribor, leta 1951 pa Kovinski servis Maribor. Leta 1952 je ravnatelj Franjo Lednik predlagal spremembo v ustrežnejše ime Veletrgovina z železnino »Železnina« Maribor, ta je leta 1953 registrirala tudi trgovino na drobno. Naziv *Jeklotehna* se prvič pojavi leta 1954, ko je Mestni ljudski odbor Maribor odobril prošnjo za preimenovanje v »*Jeklotehna, trgovina s tehnično železnino in kovinskim blagom na debelo in drobno, Maribor*«. V naslednjih desetletjih je prihajalo do še več sprememb, predvsem je šlo za pripojitve podjetju, prostorsko širjenje in organizacijske spremembe, ki so sledile spremembam sistema, ko se je celotno gospodarstvo v državi v 70-tih preoblikovalo na osnovah temeljnih organizacij združenega dela. Tik pred razpadom bivše države se *Jeklotehna* preoblikuje v enovito delovno organizacijo. Sledilo je lastninsko preoblikovanje po letu 1994 in stečaj po letu 1997, ki se je zaključil 2007.

Publikacija je zelo bogato slikovno opremljena, bogati pa jo tudi več preglednic in statističnih podatkov, ki kličejo raziskovalce k osvetljevanju različnih tem. Pokrajinski arhiv Maribor je prav s tega vidika z izdajo publikacije, ki jo bo po napovedih pospremila tudi razstava, zaokrožil in nadgradil svoje poslanstvo javne službe. Zgodba o arhivskem gradivu *Jeklotehne* je tako dosegla zadnjo točko, ki kliče uporabnike arhivskega gradiva in jih nagovarja z že delno rekonstruirano zgodbo, ki po eni strani kaže veliko večino družbenopolitičnih in ekonomskih sprememb našega okolja, poleg tega pa posebej v lokalnem okolju odpira nove perspektive, saj, kot se na bralca obrne avtorica ob zaključku uvoda, je podjetje v Mariboru »/.../ pustilo neizbrisljive sledi, tako v srcih ljudi kot v videzu mesta«.

Borut Batagelj

Tomaž Ivešić: Jugoslovanska socialistična nacija: Ideja in realizacija (1952–1958)

Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2016

Tomaž Ivešić (1990), doktorski raziskovalec na European University Institute v Firencah, je pri Založbi Univerze v Novi Gorici s finančno podporo Ustanove Igor Grdina izdal svojo prvo znanstveno monografijo *Jugoslovanska socialistična nacija: Ideja in realizacija (1952–1958)*. Gre za predelano magistrsko delo, ki je nastalo med enoletno študijsko izmenjavo na Srednjeevropski univerzi v Budimpešti in s katerim je sklenil študij zgodovine na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Njegova študijska pot nakazuje spodbudno in zdravo ambicioznost, hkrati pa je tudi napoved novih trendov v slovenski zgodovinopisni krajini; mladi zgodovinarji v večjem obsegu izkoriščajo možnost daljših študijskih bivanj v tujini in že med študijem oblikujejo socialno mrežo, s pomočjo katere so hitro seznanjeni z novimi dosežki, študirajo v dobro založenih knjižnicah in v mednarodnem okolju, izboljšajo pa tudi svojo možnost vključevanja v mednarodne projektne konzorcije.

Narodno vprašanje, osrednje vprašanje obdobja kraljevske Jugoslavije med prvo in drugo svetovno vojno, je po koncu druge svetovne vojne, osvoboditvi in komunistični revoluciji komunistična oblast razrešila deklarativno. Kot prepričljivo pokaže Tomaž Ivešić na osnovi študija obsežnega arhivskega gradiva v slovenskih in srbskih arhivih ter analize diskurza vodilnih ideologov jugoslovanske komunistične partije, pa pri tem ni bila uspešna. Prebivalstvo je imelo zadržan odnos do takšnih sprememb, prav tako pa rezultati načrtne gradnje

jugoslovanske socialistične miselnosti niso zadovoljili vodilnih kadrov. Zato je partija sprva zamenjala »socialistični patriotizem« s socialističnim jugoslovanstvom, nato, po letu 1963, pa je partija zapustila obrambo jugoslovanstva, kar je sprožilo oblikovanje novih identitet, in sicer starih v novi preobleki in istočasno ohranjanje jugoslovanske narodne identitete.

Ivešić obravnava problematiko v časovnem obdobju od leta 1945 do konca petdesetih let, posebej natančno pa se posveti problematiki v obdobju med 6. kongresom KPJ oktobra 1952 v Zagrebu in 7. kongresom ZKJ aprila 1958 v Ljubljani oziroma do ustanovitve ideološke komisije pri republiških oblasteh konec petdesetih let. Takrat so bili izvedeni obsežnejši posegi v družbene podсистeme, rešitve zanje, vsaj v socialno in gospodarsko bolj razvitih republikah, pa sprejemajo republiška vodstva, pri čemer načelno sprejemajo zvezne smernice, vendar se istočasno »bojujejo« proti poskusom »vplivanja« iz Beograda. To postane nova realnost, ki sčasoma zmanjša obseg odločanja v centru, z vplivom na povojni poskus oblikovanja nove enotne samopodobe državljanov od Triglava do Gevgelije. Avtor poleg dobro dokumentiranih in analiziranih gospodarskih in političnih vzrokov za trenja med politično elito pomembno vlogo pripisuje »kulturnim posebnostim«, kot je oblikovanje srbsko-hrvaškega pravopisa ali spoštovanje ustavnega določila o enakopravnosti uradnih jezikov. Med vrsticami pa nakaže, da so bile kulturne razlike ogromne, in s tem povezana različnost in divergentnost strategij republiških partijskih vodstev. Zato je bilo zelo zahtevno poiskati minimalni skupni imenovalc, ki bi zadovoljil večino prebivalstva.

Ivešić analizira diskurz generacije vodilnih funkcionarjev, od Edvarda Kardelja, Josipa Broza do Milovana Đilasa, katerih formativna doba sta bili druga svetovna vojna in revolucija, na njihovo oblikovanje pa je pomembno vplivalo tudi bivanje v Moskvi. Pri preoblikovanju jugoslovanske družbe so se zgledovali po Sovjetski zvezi iz druge polovice tridesetih let 20. stoletja. Poudarjali so pomen sodelovanja med narodi v socialistični fazi, »verjeli« so, da bodo v komunizmu prenehali obstajati, saj bo nastala ena sama komunistična nacija ekumenskih razsežnosti. Genezo njihovih pogledov prikaže z navajanjem citatov iz govorov, ki so v strokovni javnosti večinoma nepoznani, hkrati pa upošteva tudi že znane navedke, predvsem stališča Edvarda Kardelja, čigar definiciji jugoslovanstva in stališčem posveča največ pozornosti.

Močno centralizirano delovanje partije po osvoboditvi je bilo v nasprotju z vodenjem samostojne politike v federalnih enotah, republikah. Strah pred centralizmom, zelo jasno artikuliran v Sloveniji in na Hrvaškem, pa je partija reševala z upoštevanjem narodnega ključa pri dodeljevanju vodstvenih funkcij. Jugoslovanstvo je torej v prvih letih po vojni pomenilo izkoreninjenje politične lojalnosti samo enemu narodu v Jugoslaviji in s tem grajenje jugoslovanske narodne pripadnosti.

Ivešić ugotavlja, da je pomembno prelomnico predstavljal Kominform, ko so bile zaradi spora med Jugoslavijo in državami ljudskih demokracij na udaru manjšine, oblast pa je aktivno podprla oblikovanje makedonskega naroda in celo dopustila nemarksistične interpretacije s ciljem onemogočanja bolgarske propagande. Prav tako je partija ostro obsodila početje vodilnih srbskih partijcev na Hrvaškem, ki so spodbujali upor srbskih kmetov na Hrvaškem ob izvajanju kolektivizacije, kar dobro prikazuje kompleksnost strategij posameznikov in narodnih skupnosti v mnogonarodni državi.

Ivešić prepričljivo argumentira, da je bil spor širši od dilem redistribucijske ekonomije in predstavi ekonomsko strategijo (dvigniti razvitost celotne Jugoslavije na enako raven in tako rešiti večino narodnih konfliktov) ter politične ukrepe (samoupravljanje), s katerimi je oblast želela onemogočiti morebiten porast nezadovoljstva, še posebej po trboveljski stavki januarja 1958, kar obravnava v poglavju Resne težave.

Kljub uporabi palete inovativnih strategij je narodno vprašanje v Jugoslaviji ostalo latentno prisotno, zato je pričujoča knjiga pomemben prispevek k

poznavanju jugoslovanske »posebne poti« pri reševanju narodnega vprašanja kot poskus oblikovanja nove narodne identitete na Balkanu, prepojene z marksistično filozofijo in diskurzom o socialističnem internacionalizmu, ki naj se konča z zlitjem narodov v jugoslovansko nacijo.

Ivešič je zasnoval dobro izhodišče za nadaljnje raziskovalno delo, zainteresirano javnost pa s knjigo nagovarja k razmisleku o slovenskem narodnem vprašanju in o pomenu upoštevanja jugoslovanskega konteksta. Slovensko narodno vprašanje v kratkem 20. stoletju je neločljivo povezano s poskusi oblikovanja jugoslovanskega naroda.

Željko Oset